శ్రీ ర స్తు

ఆదిత్యహృదయము.

అర్థసహితము

మంగు వెంకట రంగనాథరావు,

గారి వలన; ముద్రించి ప్రకటింప బడినది.

మొదటికూర్పు 1000 ప్రతులు.

కాకినాడ.

శ్రీవేంకటేశ్వర విద్యాసాగర ముద్రాక్షరశాల.

1914.

వెల 0 — 2 — 0.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీమద్రామాయణే, యుద్ధకాండే

ఆదిత్యహృదయస్తోత్రకలిత

సప్తోత్తరశతతమసర్గప్రారంభః

శ్లో ॥ తతో యుద్ధపరిశ్రాంతం సమరే చింతయా
స్థితమ్ । రావణం చాగ్రతో దృష్ట్వా యు
ద్ధాయ సముపస్థితమ్ ॥ ౧ ॥ దైవతైశ్చ స
మాగమ్య ద్రష్టుమభ్యాగతో రణమ్ । ఉ
పాగమ్యాబ్రవీద్రామ మగస్త్యో భగ
వానృషిః ॥ ౨ ॥ *

టీక ॥ తతః - అటుపిమ్మట; రణం - యుద్ధమును; ద్రష్టుం-చూచుటకు; దైవతైశ్చ - దేవతలతోను; సమాగమ్య - చేరి; అభ్యాగతః వచ్చిన; భగవాన్ - అధికమయినమాహాత్మ్యముగల; ఋషిః - జ్ఞానవంతుఁడగు; అగస్త్యః - అగస్త్యుఁడు; యుద్ధపరిశ్రాంతం - పోరునందు అలసినవాఁడును; యుద్ధాయ - పోరుకొఱకు; సముపస్థితం - వచ్చిన; రావణంచ - రావణుని; అగ్రతః - ముందట; దృష్ట్వా - చూచి; సమరే- యుద్ధమునందు; చింతయా -ఆలోచనతో; స్థితం-ఉన్నవాఁడునగు; రామం రాముని; ఉపాగమ్య-సమీపించి; అబ్రవీత్ - పలికెను.

అంత, యుద్ధంబుఁజూచుటకై దేవతలతోఁ గూడవచ్చియున్న భగవంతుఁడును ద్రికాలజ్ఞుండునగు నగస్త్య మహర్షి, రాముఁడు యుద్ధంబున నలసటనొంది, మరల యుద్ధంబునకువచ్చి తనయెదుటనిలు

న్న రావణుంగని, చింతనొంది యుండుటంజూచి, రామునికియుద్ధమువ ష్ట యిట్లుపలికెను. అని . తాత్పర్యము.

రామరామ మహాబాహో శృణు గుహ్యం
సనాతనమ్ । యేన సర్వానరీన్ వత్ససమ
రే విజయిష్యసి ॥ ౩ ॥ ఆదిత్యహృదయంపు
ణ్యం సర్వశత్రువినాశనమ్ । జయావహంజ
పంనిత్యమక్షయ్యం పరమం శుభమ్॥ ౪ ॥ స
ర్వమంగళ మాంగళ్యం సర్వపాపప్రణాశనమ్
చింతా శోక ప్రశమన మాయుర్వర్ధనము
త్తమమ్ ॥ ౫ ॥

టీక॥ రామ-రాముఁడా! రామ-(రాముఁడా రాముడుచింతావిష్టుఁడగుటవలనను ఆదరాతిశయమువలనను కార్యమునందలియుపసరమువలనను రెండుమాఱులు రామసంబోధనము చేయఁబడినది)మహాబాహో పెద్దచేతులుగలవాడా!వత్స-!బిడ్డా యేన- దేనిచేత;సమరే-యుద్ధమునందు;అరీన్-శత్రువులను; సర్వాన్ -అందఱును; విజయిష్యసి- జయింపంగలవో;తత్(అధ్యాహృతము)- అట్టి; గుహ్యం . రహస్యమును; సనాతనం - అనాదియును; పుణ్యం - పవిత్రమును; సర్వశత్రువినాశనం - సమస్తశత్రువుల నశింపఁజేయునదియు; జయావహం - జయముగలిగించునదియు; నిత్యం - నాశము లేనిదియు; అక్షయ్యం - నాశము లేనిఫలముగలదియు; పరమం - అధికమయినదియు; శివం - మంగళకరమును; సర్వమంగళమాంగళ్యం - సమస్తమంగళములకును మంగళమును; సర్వపాపప్రణాశనం - సమస్తపాపములను నశింపఁజేయునదియు; చింతా శోక ప్రశమనం - మనస్సునంకలిదుఃఖమును దేహపీడ బోఁగొట్టునదియు; ఆధివ్యాధులం బోఁగొట్టునదియును; ఆయుర్వర్ధనం - ఆయుస్సునువృద్ధిబొందించునదియు; ఉత్తమం - శ్రేష్ఠమునగు, ఆదిత్యహృదయం - ఆదిత్యహృదయసంబంధియయిన, సూర్యమండలాంతర్యామియయినపురుషుండు ఆదిత్యహృదయ శబ్దము చేతఁ జెప్పఁబడుచున్నాఁడు;యఆదిత్యేతిష్ఠన్; యఆదిత్యమంతరోయమయతి; అంతరాదిత్యేమనసాచరంతం, యఏషోంతరాదిత్యేహిరణ్మయః పురుషోదృశ్యతే, ఇత్యాదశ్రుతులచేఁ జెప్పఁబడిన అంతరాదిత్యవిద్య చేసు పాసింపఁబడునట్టి పరమాత్మయయిన

పరమపురుషుఁడు ఆదిత్యహృదయశబ్దవాచ్యుఁడు, అతనిసంబంధమయిన దనుట: లేక, ఆదిత్యాంతర్యామి యయినపురుషుఁడు, ఆదిత్యహృత్, అనుశబ్దముచేతఁ జెప్పఁబడును, ఆదిత్యహృదంఅయతి - అదిత్యహృత్తు నుబొందునది కావున. ఆదిత్యహృదయమనిస్తోత్రమునకు పేరుగలిగిన ది, ఆదిత్యహృదయమను పేరుగల; జపం - స్తోత్రమును; శృణు - వినుము.

రామా! రామా! మహాబాహుఁడా! నాయనా! నీచేస్తోత్రము జపించినచో సమస్త శత్రువులను యుద్ధంబున జయింపఁగలవో అట్టిపరమ ర హ స్యం బు ను స నా త నం బు ను ప వి త్రంబునుసమస్తశత్రువులనశింపఁ జేయునదియుజయప్రదంబునునిత్యంబునుఅక్షయమైనఫలముగలదియు పరమమంగళప్రదంబునుసమస్తమంగళంబులకునుమంగళంబును, సమస్తపాపనాశనంబునుఆధివ్యాధిహరంబునుఆయుర్వృద్ధికరంబును సర్వస్తోత్రంబులలోను ఉత్తమంబునగుపరబ్రహ్మప్రీతిపాదకమయిన ఆదిత్యహృదయంబనుస్తోత్రమును నీకుపదేశించెదనువినుము. అని, తాత్పర్యము.

రశ్మిమంతంసముద్యంతం దేవాసురనమస్కృతమ్। పూజయస్వ వివస్వంతం భాస్కరం భువనేశ్వరమ్॥

టీక॥ త్వం(అధ్యాహృతము) - నీవు; రశ్మిమంతం - ప్రశస్తములయిన కిరణములుగలవాఁడును; లేక, రశ్మిమంతం - అంతరంగభక్తులుగలవాఁడును, వారలచేనుపాసింపంబడువాఁడుననుట; సముద్యంతం - చక్కఁగానుదయించుచున్నవాఁడును; దేవాసురనమస్కృతం - దేవతలచేతను అసురులచేతను నమస్కరింపఁబడినవాఁడును; వివస్వంతం - తన తేజస్సుచే నితరములయొక్క తేజస్సులను ఆచ్ఛాదించువాఁడును; భాస్కరం - కాంతులఁజేయువాఁడును, సూర్యుఁడు చంద్రుఁడు అగ్ని మొదలగువానికినిఁగాంతియొసంగువాఁడుననుట, అగు; భువనేశ్వరం - లోకముల యొక్కనాథుని, సమస్తలోకములు నియమించునట్టిసర్వేశ్వరునీ; పూజయస్వ - పూజింపుము, ఈస్తోత్రముచేనారాధింపుమనుట.

నీవు, సువర్ణవర్ణుండగుటచే బ్రశస్తకిరణములుగలవాఁడును (అంతరంగభక్తులచే నుపాసింపఁబడువాఁడును) ఉదయమును బొందుచున్నవాఁడును దేవాసురులచే నమస్కృతుండును ఇతరతేజస్సుల నన్నింటిని

గారిభవించునట్టిమహా తేజస్సుగలవాఁడును, చంద్రసూర్యప్రభృతులకు నుతేజమునొసంగువాఁడునగు సమస్తలోకనియామకుఁడంబరమాత్మను ఇమ్మహాస్తోత్రముచే నారాధింపుము. అని, తాత్పర్యము.

సర్వదేవాత్మకో హ్యేష తేజస్వీరశ్మిభావనః । ఏష దేవాసుర గణాఀ లోకాఀ పాతిగభస్తిభిః ॥ ౭॥

టీక॥ ఏషః – ఈసూర్యమండలాంతర్వర్తిపురుషుండు; సర్వదేవాత్మకః - సమస్తదేవతలకు ఆత్మభూతుండు. తేజస్వీ । అధికమయిన తేజస్సుగలవాఁడు, రశ్మిభావనః - కిరణములచేత (లోకములను) కలిగించువాఁడు, లేక, అంతరంగభక్తులను ముక్తులుగాఁజేయువాఁడు. ఏషః - ఈతండు; దేవాసురగణాఀ - దేవాసురసమూహములను; లోకాఀ - లోకములను; గభస్తిభిః - కిరణములచేత; పాతి- రక్షించుచున్నాఁడు ఆదిత్యమండలాంతర్వర్తియగు నీపురుషుండు, సమస్తదేవతలకు నాత్మభూతుండు, తనతేజస్సుచే సమస్తతేజస్సులనుదిరస్కరించువాఁడు: కిరణంబుల సమస్తలోకంబులకు ఉత్పత్తిస్థితిసంహారంబులు సేయువాఁడు (భక్తులకుమోక్షంబునొసంగువాఁడు), ఈతండె, కిరణంబుచేవర్షాదులు గల్గించి దేవాసురప్రభృతి సమస్తలోకంబులనురక్షించును. అని తాత్పర్యము.

ఏషబ్రహ్మాచ విష్ణుశ్చ శివ స్స్కందః ప్ర
జాపతిః । మహేంద్రో ధనదః కాలో య
మ స్సోమో హ్యపాంపతిః॥ ౮॥

టీక॥ ఏషః - ఈతఁడు; బ్రహ్మాచ – చతుర్ముఖుఁడును; విష్ణుశ్చ- విష్ణువును - శివః - శివుండును; స్కందః – కుమారస్వామియు; ప్రజాపతిః - బ్రహ్మాదిప్రజాపతులును; మహేంద్రః - దేవేంద్రుండును; ధనదః – కుబేరుండును; కాలః - మృత్యువును; యమః - యముఁడును; సోమః - చంద్రుఁడును ("హి" అనునది పాదపూరణార్థము); అపాంపతిః- వరుణుండును.

ఈతఁడే, సమస్తదేవతలను శరీరముగాఁగలవాఁడు; ఇతఁడె బ్రహ్మ, ఇతఁడె విష్ణువు, ఇతఁడేశివుండు, ఇతఁడేకుమారుఁడు, ఇతఁడేనవప్రజాపతులును, ఇతండెదేవేంద్రుండును. ఇతఁడెకుబేరుండును, ఇతఁడేమృత్యువు, ఇతఁడెయముఁడు, ఈతఁడె చంద్రుఁడు; ఇతఁడె వరుణుండు. అని,

తాత్పర్యము.

విశేషార్థము.—పూర్వశ్లోకమునందు సర్వదేవాత్మకత్వము చెప్పఁబడినది, అదియిప్పుడు వివరింపఁబడుచున్నది. "యఏషోంతరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషోదృశ్యతే" (సూర్యునియందులోపల హిరణ్మయుఁడయినయేయీపురుషుఁడు చూడఁబడుచున్నాఁడో) అని శ్రుతియందుఁబరమయోగులచేఁ జూడఁబడువాఁడుగాఁ జెప్పంబడుటం జేసి, పురోవర్తివాచకమయినఏతచ్ఛబ్దముచే నిర్దేశము చేయఁబడినది. ఏషః - ఈతఁడు, బ్రహ్మాచ - చతుర్ముఖశరీరుఁడు, చతుర్ముఖాంతర్యామియీతఁడనుట, ఇట్లు ముందును దెలియునది. విష్ణుశ్చ - విష్ణువును; శివః - శివుండును; స్కందః - స్కందిర్ గతిశోషణయోః,, అను ధాతువునఁబుట్టినది, శత్రువులను శోషిల్లఁజేయువాఁడనుట. ప్రజాపతిః - ప్రజాపతిశ్చరతిగర్భేఅంతః (గర్భమునందులోపలఁబ్రజాపతివిహరించును) అను శ్రుతియందుఁజెప్పఁబడినప్రజాపతిస్వరూపుఁడనుట. మహేంద్రః - మహాన్-ఇంద్రః) స్వరూపమునందును ఐశ్వర్యమునందును అవధిలేనివాఁడు. ధనదః - అన్నాదో వసుదః, అనిశ్రుతియందుఁజెప్పఁబడినప్రకారమున సమస్తఫలములనొసంగువాఁడనుట. కాలః - జగత్సంహారము సేయువాఁడు, కాలాయమహాగ్రాసాయవై నమః,, అనిశ్రుతియందును,, అత్తాచరాచరగ్రహణాత్,, అని శారీరకమీమాంసాసూత్రమునందుఁజెప్పబడిన కాలరూపుఁడు. అనాదిర్భగవాన్ కాలః,, అనిపరాశరమహర్షిచేఁజెప్పఁబడినది; యమః శిక్షించువాఁడు, పాపుల శిక్షించువాఁడనుట. సోమః - (అమృతం) సూతే, అమృతమనఁగా మోక్షముదాని నొసంగువాఁడు. అపాంపతిః - జలములకు నాథుఁడు, "ఆపోనారాఇతిప్రోక్తా ఆపోవై నరసూనవః, తాయదస్యాయనం పూర్వం తేన నారాయణస్స్మృతః,, (జలములు నారములని చెప్పఁబడినవి; ఏలయనఁగా, జలములు నరునివలనఁ బుట్టినవి; ఆజలములు ఈయనకు పూర్వము స్థానమయ్యెఁగావున, ఈతఁడు నారాయణుఁడనఁబడెను) అనియు, " అపఏవససర్జాదౌ,, (మొదటజలము నెసృజియించెను) అనియునుండుటవలన, మొదటజలమును సృజియించియందు నివసించినట్టి నారాయణరూపుఁడనుట.

పితరో వసవ స్సాధ్యా హ్యశ్వినౌ మరు
తో మనుః । వాయుర్వహ్నిః ప్రజా ప్రాణ

ఋతుఃకర్తా ప్రభాకరః ॥ ౮ ॥

"ఋతుఃకర్తా,, ఇతిమహేశ్వరతీర్థపాఠః.

టీక ॥ ఏషః(అధ్యాహృతము) - ఈతఁడు, పితరః - అగ్నిష్వాత్తాదిపితృదేవతలు. వసవః - అష్టవసువులు. సాధ్యాః - సాధ్యులు(హి ,, అనునది పాదపూరణార్థము). అశ్వినౌ - అశ్వినీ దేవతలు. మరుతః- ఆవహాదివాయువులు. మనుః - మనువు వాయుః - భూలోకమునందలి వాయువు.వహ్నిః - అగ్ని. ప్రజాప్రాణః- జనులయొక్క ప్రాణము.ఋతుకర్తా - ఋతువులను జేయునట్టి, ప్రభాకరః - సూర్యుఁడు. మహేశ్వరతీర్థ పక్షమునందు, ఋతుః - అందఱిచేతను బొందఁబడునట్టివాఁడు కర్తా - చేయువాఁడు.

ఈతఁడెపితృదేవలు,ఇతఁడెఅష్టవసువులు,ఇతఁడెసాధ్యులు,ఇతఁడెయశ్వినీదేవతలు,ఇతఁడెమరుత్తులు,ఇతడెమనువుఇతడెవాయువుఇతఁడెయగ్ని ఇతఁడె వసంతాదిఋతువులకుఁగారణమయినసూర్యుండు(సమస్తభక్తులచేతన బొందఁబడువాఁడు, సమస్తకార్యములకును బ్రేరకుఁడు,సూర్యుఁడు).అని తాత్పర్యము.

విశేషార్థము.—పితరఃపితృదేవతలు.పితరులయొక్కయునంతర్యామియయినవాఁడనుట, వసవః - (సదావసంతి) ఎల్లప్పుడునుండువారలు ధ్రువోదరస్తథాసోమఆపోవైశ్వానరోనిలః,ప్రత్యూషశ్చప్రభావశ్చః వసవోష్టౌప్రకీర్తితాః,,(ధ్రువుఁడుదరుఁడుసోముఁడుఆపుఁడువైశ్వానరుఁడు అనిలుఁడు ప్రత్యూషుఁడు ప్రభావుండు అని వసువులు ఎనమండ్రుగా జెప్పఁబడినారు). లేక, " అగ్నిశ్చపృథివీచ వాయుశ్చాంతరిక్షంచ ఆదిత్యశ్చద్యౌశ్చచంద్రమాశ్చ నక్షత్రాణిచ ఏతేవైవసవః,, అనుశ్రుతివలన, అగ్నిప్రభృతులు అష్టవసువులు. సాధ్యాః - (సిద్ధిరేషామస్తి) సిద్ధిగలవారలు " మనుర్మంత్రః ప్రాణదశ్చచేతయానశ్చవీర్యవాన్,విత్తిర్జయోనయశ్చైవహంసోనారాయణస్తథా, ప్రభవోథ విభుశ్చైవసాధ్యాద్వాదశజజ్ఞిరే (మనువుమంత్రుండు ప్రాణుడు చేతయానుండు వీర్యవంతుండు విత్తిజయుండు నయుండు హంసుండు నారాయణుండు ప్రభవుండు విభువులని పండ్రెండుగురుసాధ్యులు జన్మించిరి); అశ్వినౌ - ఆడుగుఱ్ఱముయొక్క రూపముదాల్చిన సూర్యభార్యయగు సంజ్ఞాదేవికిని

మగగుణ్ణముచేయుక్క- ద్యాపున్నొందిన, సూర్యునకును బుట్టినవారలు. మనుతః - వాయుపురాణమునందుఁ జెప్పఁబడిన శుక్లజ్యోతిరాదులు నలుబదితొమ్మండుగురు మనుః మననము సేయువాఁడు, నాన్యోతోస్తి మంతా,,(ఇతనికన్న నితరుఁడుమననము సేయువాఁడు లేడు) అని శ్రుతిస్మృష్టికిఁబూర్వము ప్రపంచవిషయక మననముగలవాఁడనుట. వాయుః - (వాతి) సమస్తమును వాసనగలదిగాఁ జేయువాఁడు. వహ్నిః- వహతి (హ. వ్యం) - దేవతల హవిస్సును గొనిపోవువాఁడు, లేక, హుతమయిన హవిస్సును వహించువాఁడు, గ్రహించువాఁడనుట——''ఇష్టాపూర్తంబహుధాజాతం జాయమానం విశ్వంబిభర్తిభువనస్య నాభిః తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్యస్తదుచంద్రమాః (ఏదిభువనమునకునాభిభూతమయి పుట్టినదియు పుట్టుచున్నదియునగుసమస్తమయిన యిష్టాపూర్తమునుభరించుచున్నదో, అదియేయగ్ని, అదియేవాయువు, అదియేసూర్యుఁడు, అదియేచంద్రుఁడు) అనిశ్రుతి. ప్రజాప్రాణః - ప్రజలకుఁ బ్రాణహేతువు, కోహ్యేవాన్యాత్ కః ప్రాణ్యాత్, యదేష ఆకాశ ఆనందోనస్యాత్'' (ఆనందరూపమయిన ఆకాశమనఁగా బ్రహ్మములేనియెడ, ఎవఁడు ప్రాణము గలవాఁడగును?)అని శ్రుతి. ఋతుః - (అర్యతే, పొందఁబడువాఁడు, తెలియఁబడువాఁడు. ''ఋతుస్సుదర్శనః కాలః'' అనిసహస్రనామస్తోత్రము. కర్తా - చేయువాఁడు, సమస్తభూతంబులయందును అంతఃప్రవిష్టుండై సమస్తకర్మలకును బ్రేరకుఁడు ''ధియోయోనః ప్రచోదయాత్'' ఎవ్వఁడుమాబుద్ధులం బ్రేరించునో) అనిశ్రుతి. మఱియు, ''అంతఃప్రవిష్టంకర్తారమేతం, అథరథాన్ రథయోగాన్ పథస్సృజతే, సహికర్తా,సర్వకర్మా,, (లోపలఁబ్రవేశించిన కర్తయగునితఁడే, మఱియురథంబులను రథములతోఁగూడినమార్గములను సృజించును, అతఁడుగదా!కర్త, సమస్తకర్మములుగలవాఁడు.)అనుశ్రుతులునుబ్రమాణములు.ప్రభాకరం ప్రభాం కరోతీ, వెలుతురనఁగాజ్ఞానమును జేయువాఁడు, జ్ఞానమునొసంగువాఁడనుట, ''తేషాంసతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకం, దదామిబుద్ధియోగంతం యేనమాముపయాంతితే'' (అట్లు ఎల్లప్పుడును యోగము నవలంబించి, ప్రీతితోనన్ను భజించువారలకు, దేనిచే వారలునన్నుఁబొందగలరో, అట్టి జ్ఞానయోగమును నేనొసంగుదును) అని, భగవద్గీతలు.

శ్రీ ర స్తు.

—(*)—

స్తోత్ర ప్రారంభః.

ఆదిత్య స్సవితా సూర్యః ఖగః పూషా గభస్తిమాన్ । సువర్ణ స్తపనోభానుర్హిరణ్య రేతాదివాకరః ॥ ౧౦॥ "సువర్ణ సదృశో భానుః" ఇతి పాఠాంతరమ్. *

టీక॥ త్వాది - (ఇచటఁ బ్రథమాంతశబ్దములకుఁ బ్రతిశబ్దమునకు ను "త్వం" అనియధ్యాహారము) నీవు; అది త్యః - అదితియొక్క పుత్త్రుఁడవు; లేక, అదితియనఁగా అఖండితమయిన భూమి, దానికినాథుఁడవు; లేక, సర్వం అదత్తే - అన్నిటిని గ్రహించువాఁడవు, యస్మాత్సర్వమాదత్తే తస్మాదాదిత్యః" (ఎందువలన అన్నిటిని గ్రహించుచున్నాఁడో అందువలన ఆదిత్యుఁడు) అనిశ్రుతి, భూమియందలిసమస్తరసమును గ్రహించువాఁడనుట, లేక, జీవరూపంబున సమస్తవిషయంబుల భుజించువాఁడవనుట. సవితా - (జగత్)సూతే, జగత్తునుగలిగించువాఁడవు. సూర్యః - సువతి (జనాన్ కర్మణి) జనులను కర్మయందుఁ బ్రేరించువాఁడవు, ధియో యోనః ప్రచోదయాత్" అనిశ్రుతి. ఖగః-ఖేగచ్ఛతి, ఆకాశమునందిరుగువాఁడవు. లేక, ఖంగచ్ఛతి, దహరాకాశమునుబొందినవాఁడవు, ఉపాసకులచేదహరాకాశమునఁ జూడఁబడువాఁడవనుట. పూషా - పుష్ణాతి, జగత్తునుపోషించువాఁడవు, స్థితికర్తవనుట. గభస్తిమాన్: ప్రశస్తములయిన కిరణములుగలవాఁడవు; లేక, గభస్తియనఁగా సర్వవ్యాపినియగులక్ష్మి, అదిగలవాఁడవు, లక్ష్మీవంతుఁడవనుట. "యథాసర్వగతోవిష్ణుస్తథైవేయంద్విజోత్తమ" (బ్రాహ్మణోత్తముఁడా! ఎట్లు విష్ణువు సర్వమును బొందినవాఁడో అట్లె ఈలక్ష్మియు సర్వమును వ్యాపించియుండును.) అని పరాశరమహర్షి చేఁజెప్పఁబడినది. సుపర్ణః - మంచిపర్ణములు అనఁగా ఱెక్కలు గలవాఁడ

వు, పరమాత్మ యనుట. "ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖాయా" (ఇద్దఱును పక్షులు కూడనుండువారలును స్నేహితులును) అనిశ్రుతి, జీవాత్మ పరాత్మలను నిర్దేశించుచున్నది. తపనః - తపింపఁ జేయువాఁడవు పాఠాంతరపక్షమునందు, సువర్ణసదృశః - బంగారముతో సమానుఁడవు. "హిరణ్యశ్మశ్రుర్హిరణ్యకేశ ఆప్రణఖాత్సర్వ ఏవ సువర్ణః" (బంగారుమీసములు గలవాఁడును బంగారు వెండ్రుకలుగలవాఁడును గోళ్లు మొదలుకొని సమస్తశరీరమును సువర్ణవర్ణము) అనిశ్రుతి. భానుః - ప్రకాశించువాఁడవు. హిరణ్యరేతాః - బంగారువికారమయిన రేతస్సు గలవాఁడవు, కారణమయిన రేతస్సు హిరణ్మయమనుట కార్యము హిరణ్మయమని తెలుపుటకొఱకు, హిరణ్మయమయిన బ్రహ్మాండమును సృజించినవాఁడవనుట, "అప ఏవ ససర్జాదౌ తాసు వీర్యమపాసృజత్, తదండమభవద్ధైమం సహస్రాంశుసమప్రభమ్" (మొదట జలములనే సృజించెను, అందు వీర్యమునుంచెను, ఆదిసూర్యసమానమయిన కాంతిగల హేమవికారమయిన యండమయ్యె) అనిమనుస్మృతి. దివాకరః - పగటిని జేయువాఁడవు; లేక, దివాద్యుతింకరోతి, వెలుతురును జేయువాఁడవు; అజ్ఞానమును బోఁగొట్టి జ్ఞానము నొసంగువాఁడవనుట. "తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకమ్, దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాంతి తే," అనిభగవద్గీతలు.

హరిదశ్వస్సహస్రార్చిస్సప్తసప్తిర్మరీచి
మాన్ । తిమిరోన్మథనశ్శంభుస్త్వష్టా
మార్తాండ అంశుమాన్ ॥

టీక ॥ త్వం (అధ్యాహృతము) - నీవు; హరిదశ్వః - ఆకుపచ్చనివన్నెగల గుఱ్ఱములుగలవాఁడవు; లేక, హరిత్ - హరతి (మనః) మనోహరమయిన, అశ్వః - వాహనములుగలవాఁడవు వృషభగరుడాది మనోహర వాహనములు గలపరమేశ్వరుఁడవనుట. సహస్రార్చిః - వేయి కిరణములుగలవాఁడవు; లేక, అర్చ్యతే ఇతి అర్చిః, అర్చిః అనుట పూజనీయమయిన మంగళగుణము చెప్పఁబడుచున్నది, వేయిమంగళగుణములుగలవాఁడవు, లెక్కకుమీఱిన కల్యాణగుణములు గలవాఁడవనుట. సప్తసప్తిః - సప్తయను గుఱ్ఱముగలవాఁడవు "ఏకో అశ్వో వహతి సప్తనామా" (ఒకగుఱ్ఱము సప్తయను పేరును వహించుచున్నది.) అనిశ్రుతి,

సప్తయనుగుఱ్ఱములుగల యాదిత్యునకంతర్యామియనుట. మరీచిమాన్ - ప్రశస్తకిరణములుగలవాడవు. మిత్రయంతేశ త్రిదశః అనేన - దీనిచేశత్రువులుచత్తురు, అని, మరీచియనఁగాచక్రము, అదిగలవాడవనుట; చక్రముఇతరాయుధోపలక్షకము, శంఖచక్రగదాధరుండ వనుట. తిమిరోన్మథనః - చీకటిని బోఁగొట్టువాఁడవు, లేక, తిమిరమనగా జ్ఞానోత్పత్తి ప్రతిబంధకమయిన దోషము, దాని బోఁగొట్టువాఁడవు, జ్ఞానము గలిగించువాఁడవనుట. శంభుః - శంభవత్యస్మాత్, సుఖముగలిగించువాఁడవు- త్వష్టా - త్వక్షతి, సమస్తనామరూపముల నుసంహరించువాఁడవు మార్తాండః - మృతేఅండేజాతః, బ్రహ్మాండము మృతము కాఁగాబుట్టినవాఁడవు, బ్రహ్మాండము ప్రలయమునొందినపుడు మఱల సృజించుటకై యున్నవాఁడవనుట, లేక, మృతంఅండంజీవయతి, ప్రలయమునొందిన బ్రహ్మాండమును మఱలజీవింపఁజేయువాఁడవు; సృజించువాఁడవనుట. అంశుమాన్ - ప్రకృష్టకిరణములుగలవాఁడవు; లేక,అంశుశబ్దము అంశువ్యాప్తఅనుధాతువునంబుట్టినది,అంశువనఁగావ్యాప్తి,అదిగలవాఁడవు,ప్రపంచములోపల వెలుపలనంతటనువ్యాపించినవాఁడవనుట. అంతర్బహిశ్చతత్సర్వం వ్యాప్యనారాయణస్థితః ,, (దానినంతయు,లోపలవెలుపలనువ్యాపించి నారాయణుండున్నాఁడు) అనిశ్రుతి.

హిరణ్యగర్భశ్శిశిరస్తపనో భాస్కరో రవిః ।
అగ్నిగర్భోదితేః పుత్త్రశ్శంఖ శ్శిశిరనాశనః ॥ ౧౨ ॥

టీక ॥ త్వం (అధ్యాహృతము) - నీవు; హిరణ్యగర్భః - బంగారువికారమైన అండము గర్భమందుఁ గలవాఁడవు, హిరణ్మయ బ్రహ్మాండమును సృజించినవాడవనుట; ‘‘ అపవవససర్జాదౌ తాసువీర్యమపాసృజత్, తదండమభవద్ధైమం సహస్రాంశుసమప్రభం,, అనిమనుస్మృతి; లేక, హిరణ్య - హితమును రమణీయమునుఅయిన, గర్భః - అంతఃకరణముగలవాఁడవు, భక్తులకు మేలొసంగునదికావున రమణీయమయిన హృదయముగలవాఁడవనుట; లేక,హిరణ్య , జీవసమూహము,గర్భః-కడుపున◆గలవాఁడవు.శిశిరః-చల్లనివాఁడవు,తాపత్రయతప్తుల తాపముబోగొట్టిసుఖముగల్గించువాడవనుట,తపనః -తపింపజేయువాడనుట.భక్తులయొక్క శత్రువులకుసంతాపముగలుగజేయువాడవనుట.భాస్క

తః-ప్రకాశముసేయువాఁడవు సర్వవస్తువులను దెలియుటకు కారణభూతుడవనుట. రవిః-రౌతి, శబ్దించువాడవు, వేదములను బ్రహ్మదేవునకుపదేశించినవాడవనుట; యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై "(ఎవఁడు ఆబ్రహ్మదేవునికొఱకు వేదములను పదేశించెనో) అనిశ్రుతి; లేక, రూయతే ఇతి రవిః వేదములచేత చెప్పఁబడు వాఁడవు, లేక, భక్తులచేత స్తుతింపఁ బడు వాఁడవు. అగ్నిగర్భః -పగటియందు అగ్నిగర్భమందుఁగలవాఁడవు, ఉద్యంతం వా ఆదిత్య మగ్నిరనుసమారోహతి' (అగ్ని ఉదయించుచున్న సూర్యునిపొందును) అనిశ్రుతి; లేక, అగ్నిగర్భః - కాలాగ్నిరుద్రుఁడు గర్భమందు గలవాఁడవు; "నారాయణా ద్రుద్రో జాయతే" నారాయణుని వలన రుద్రుఁడుపుట్టును) అనిశ్రుతి. అదితేః - అదితిదేవియొక్క; పుత్రః - కొడుకవు, లేక, అదితిపుత్త్రుఁడవుగా నవతరించినవాఁడవనుట; లేక, అదితేః - అదితియొక్క; పుత్త్రః - పురుషుఁడైనకొడుకును అనగా నింద్రునిరక్షించినవాఁడవు. శంఖః - శామ్యతి, ప్రళయకాలంబున నిర్వ్యాపారముగా శాంతుఁడవగువాఁడవు; లేక, శం ఖే యస్య సః - సుఖము హృదయాకాశమందు గలవాఁడవు, ఎల్లప్పుడును ఆనందముగలవాఁడవనుట. శిశిరనాశనః - మంచును బోఁగొట్టువాఁడవు, సూర్యమండలాంతర్వర్తి యగుటచే సూర్యకిరణంబుల మంచును బోఁగొట్టువాఁడవనుట.

వ్యోమనాథ స్తమోభేదీ ఋగ్యజుస్సామపా
రగః। ఘనవృష్టి రపాంమిత్రో వింధ్యవీథీ ప్లవం
గమః ॥ ౧౩ ॥ *

వింధ్యవీథిః ప్లవంగమః' ఇతి పాఠాంతరమ్.

టీక ॥ త్వం (అధ్యాహృతము) - నీవు; వ్యోమనాథః - ఆకాశమునకుఁ బ్రభుఁడవు, ఆకాశమునందుండు వాఁడవనుట, లేక, ఆకాశమును సృజించినవాఁడ వనుట, "ఆత్మన ఆకాశ స్సంభూతః' (ఆత్మవలన ఆకాశము పుట్టినది) అని శ్రుతి. తమోభేదీ - చీఁకటినిబోఁగొట్టువాడవు, లేక, రాహువును భేదించువాఁడవు, గ్రహణమున రాహువుచే మింగబడి యతని భేదించుకొని వెలువడువాఁడవు, ఆట్టిసూర్యునియంతర్యామివనుట; లేక భక్తులయొక్క తమోగుణమును బోఁగొట్టువాఁడవనుట, ఋగ్యజుస్సామపారగః - ఋగ్వేదము, యజుర్వేదము, సామవేదము, అను వేదములయొక్క పారమును బొందినవాఁడవు. సమస్త వేద

ములయొక్క పర్యవసానమవు, సమస్త వేదముల చేతను తెలియఁదగి నవాఁడననుట,-"వేదైశ్చ సర్వైరహమేవ వేద్యః (సమస్త వేదముల చేతను నేనే తెలియఁదగినవాఁడను) అనిశ్రుతి; లేక, ఋగ్యజుస్సామవేదములచేత ఆకాశము యొక్క పారమునొందువాఁడవు" ఋగ్భిఃపూర్వాహ్ణే దివిదేవ ఈయతే, యజుర్వేదేతిష్ఠతిమధ్యేఅహ్నః, సామవేదేనాస్తమనేమహీయతే, వేదైరశూన్యస్త్రిభిరేతిసూర్యః" (సూర్యుఁడు ప్రాతః కాలమున ఆకాశమునందు ఋగ్వేదముచేఁబొందఁబడును. మధ్యాహ్నమునందు యజుర్వేదంబునసునుండును; సాయంకాలమునందు సామవేదముతో మహితుండగును.) అని శ్రుతి. ఘనవృష్టిః - అధికమయినవర్షముగలవాఁడవు; అధికమయినవర్షము గురిపించువాఁడవనుట, "అగ్నౌ ప్రాస్తాహుతిస్సమ్యగాదిత్యముపతిష్ఠతే, ఆదిత్యాజ్జాయతేవృష్టి ర్వృష్టే రన్నంతతఃప్రజాః" (అగ్నియందు వేల్వఁబడిన యాహుతిసూర్యునిఁబొందును, సూర్యునివలనవర్షము వర్షమువలనవన్నము, అన్నమువలనఁబ్రజలు గలుగుదురు.) అని స్మృతి; లేక, అధికమయినసర్వకర్మఫలరూపమయిన వర్షణముగలవాఁడవు, "అహంహిసర్వయజ్ఞానాం భోక్తాచప్రభురేవచ (నేనేగదాసమస్తయజ్ఞములకును భోక్తనుబ్రభుండను) అస్మృతి, "ఫలమతఉపపత్తేః (ఉపపత్తివలన, ఈయీశ్వరునివలననెకర్మఫలముగలుగునని సిద్ధమగుచున్నది) అని శ్రీశారీరకమీమాంసాసూత్రము. అపాంమిత్రః - జలములకు స్నేహితుఁడవు, జలములను వర్షించువాఁడననుట, లేక, సముద్రజలంబులశయనించి యుండువాఁడవనుట. వింధ్యవీథీప్లవంగమః, వింధ్యవీథీ - వింధ్యపర్వతముయొక్క మార్గమునందు, అనఁగా ఆకాశమార్గమునందు, ప్లవంగమః - శీఘ్రముగాఁబోవువాఁడవు, లేక, వింధ్యవీథి - వింధ్యవీథివలె దుర్గమమయినసుషుమ్నామార్గమునందు, ప్లవంగమః - శీఘ్రముగాభక్తులనుబోవునట్లు చేయువాఁడవు, భక్తులకు సుషుమ్నామార్గమున మనోవాయుధారణము గలిగి మోక్షముగలుగునట్లు అనుగ్రహము సేయువాఁడవనుట. పాఠాంతరపక్షమందు. వింధ్యవీథిః - దక్షిణాయనమందు) వింధ్యపర్వతము మార్గముగాఁ గలవాఁడవు. లేక, సుషుమ్నామార్గము గాఁగలవాఁడవు, సుషుమ్నామార్గమును బొందినవారలెనినుఁ బొందగలవారనుట.ప్లవంగమః - శీఘ్రముగానడచు

వాఁడవు; లేక, శీఘ్రముగాఁ బొందించువాఁడవు, సమస్తకర్మఫలంబులనుతప్పకయొసంగువాఁడవనుట.

ఆతపీ మండలీ మృత్యుః పింగళ స్సర్వతాపనః
కవిర్విశ్వోమహాతేజారక్త స్సర్వభవోద్భవః॥౧౮॥

టీక॥ త్వం(అధ్యాహృతము) - నీవు;ఆతపీ - ఎండగలవాఁడవు; లేక, ఆసమంతాత్ తపఃఅస్యఅస్తి - మిక్కిలియుతపముఅనఁగాజ్ఞానముగలవాఁడవు. యస్యజ్ఞానమయంతపః" అనిశ్రుతి. మండలీ - గుండ్రమైన ఆకారముగలవాఁడవు; లేక, మండ్యతె అనేనేతిమండలం, అనఁగాభూషణము, అదికలవాఁడవు, కౌస్తుభాదిభూషణములుగలవాఁడవనుట. మృత్యుః - శత్రులఁజంపువాఁడవు. పింగళః - ఉదయకాలమందు గోరోజనపువన్నెగలవాఁడవు; లేక, పింగతి - కలియువాఁడవు, సర్వవ్యాపకుఁడవనుట. సర్వతాపనః - (మధ్యాహ్నమునందు) సమస్తమును తపింపఁజేయువాఁడవు; లేక, ప్రళయకాలమునందే సమస్తబ్రహ్మాండమును సంహరించువాఁడవు. కవిః - పండితుఁడవు; వ్యాకరణము మొదలయిన సమస్తశాస్త్రములను ప్రవర్తింపఁజేసినవాఁడవనుట, లేక, సర్వజ్ఞుఁడవనుట, "యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్" అని శ్రుతి. విశ్వః - సమస్తమును నిర్వహించువాఁడవు; లేక, సమస్తమును శరీరముగాఁగలవాఁడవు, "విశ్వమేవేదం పురుషః" అని శ్రుతి. మహాతేజాః - అధికములైనకాంతులుగలవాఁడవు; లేక, అధికమైనయితరుల జయించుసామర్థ్యముగలవాఁడవు. రక్తః - భక్తులయందను రాగము గలవాఁడవు. సర్వభవోద్భవః - సమస్తములైనకార్యములకుకారణభూతుఁడవు; లేక, అందఱి యొక్కయు సంసారమునకు కారణభూతుఁడవు.

నక్షత్రగ్రహతారాణామధిపోవిశ్వభావనః। తే
జసామపి తేజస్వీ ద్వాదశాత్మ న్నమోస్తు తే॥౧౯॥

టీక॥ త్వం (అధ్యాహృతము) - నీవు; నక్షత్రగ్రహతారాణాం అశ్విన్యాది నక్షత్రములకు గ్రహములకు సాధారణ నక్షత్రములకును, అధిపః - నాథుఁడవు; నక్షత్రగ్రహములయందును అంతర్యామి యయినవాఁడవనుట. విశ్వభావనః - ప్రపంచమునునిలుపువాఁడవు;"ద్యౌస్సచంద్రార్క నక్షత్రంఖందిశో భూర్మహోదధిః, వాసుదేవస్యవీర్యేణవిధృతాని మహాత్మనః (స్వర్గము, చంద్రసూర్య నక్షత్రములతో

గూడిన ఆకాశము, దిశలు, భూమి, సముద్రము ఇవన్నియుమహాత్ముం డగు వాసుదేవుని వీర్యముచేతనే నిలిచియున్నవి.) అనిమహాభారతము. తేజసామపి - తేజస్సులకుఁగూడ; తేజస్వీ - అధిక తేజస్సుగలవాఁడవు సమస్తతేజస్సులను అణఁచివేయునట్టి మహాతేజస్సుగలవాఁడవనుట. ద్వాదశాత్మన్ ! పండ్రెండుమూర్తులుగలవాఁడా! ఇందో్రధాతాభగః పూషామిత్రోథవరుణోర్యమా. అంశుర్వివస్వాన్ త్వష్టాచ సవితావిష్ణు రేవచ" (ఇంద్రుడు ధాత భగుఁడు పూషుఁడు మిత్రుఁడు వరుణుఁడు అ ర్యముఁడు అంశుఁడు వివస్వంతుఁడు త్వష్ట సవిత విష్ణువు) అని ద్వాద శాదిత్యులు. ఈ ద్వాదశాదిత్యుల యందు అంతర్యామి యయియుం డువాఁడా! అనుట. తస్మై (అధ్యాహృతము) - అట్టి; తే - నీకొఱకు; న మః - నమస్కారము, అస్తు - అగుఁగాక. నీవుఇట్టివిశేషణములుగల వాడవు, ఇట్టిసమస్తకళ్యాణ గుణములుగల నీకునమస్కారముఁ జేసెదననుట.

నమఃపూర్వాయ గిరయే పశ్చిమే గిరయే నమః।
జ్యోతిర్గణానాంపతయేదినాధిపతయే నమః ౧౬।

టీక॥ పూర్వాయ - తూర్పుదిశనుండునట్టి; గిరయే - పర్వతము యిన, తూర్పుకొండ యందున్నదనుట, లేక, తూర్పుకొండయందంత ర్యామివైయున్న; తే(అధ్యాహృతము ఇట్లముందును) - నీకొఱకు;న మః - నమస్కారము. పశ్చిమే - పడమటిభాగమందు; గిరయే - పర్వ తమయిన, పడమటికొండయందుండునట్టిదనుట, లేక, పడమటికొండ యొక్క అంతర్యామివయిన; తే - నీకొఱకు; నమః - నమస్కారము జ్యోతిర్గణానాంపతయే - జ్యోతిస్సమూహములయొక్క నాథుఁడవయిన, లేక, ముక్తులగువారల సమూహములయొక్క నాథుఁడవైన, ముక్తుల కుఁబ్రాప్యస్థానమయిన; తే - నీకొఱకు;నమః (అధ్యాహృతము) - నమ స్కారము. దినాధిపతయే - పగటికిఁబ్రభుఁడవయిన, లేక, పగటినిజే యునట్టి సూర్యునియందుఅంతర్యామివైన; తే - నీకొఱకు; నమః - న మస్కారము,

తూర్పుకొండపైనున్న నీకునమస్కారము; పడమటికొండపైనున్న నీ కునమస్కారము. (తూర్పుపడమటికొండలయందు అంతర్యామివైన నీ కునమస్కారము) జ్యోతిర్గణములకు నాథుఁడవగు నీకు నమస్కారము

(భక్తులగువారలకుఁ బ్రీత్యాస్థానమవగు నీకు నమస్కారము) దినమును జేయునట్టినీకునమస్కారము; (సూర్యమండలాంతర్యామివగు నీకు నమస్కారము) అని, తాత్పర్యము.

జయాయజయభద్రాయ హర్యశ్వాయనమో
నమః। నమోనమ స్సహస్రాంశో ఆదిత్యాయన
మోనమః ॥ ౧౭ ॥

టీక ॥ జయాయ - జయించువాఁడనగు, అప్రతిహతమయిన పరాక్రమము గలవాఁడవనుట; లేక, జయంతిఅనేన సద్భక్తాస్సంసారం (భక్తులు ఈతనిచే సంసారమును జయింతురు) భక్తులనుసంసారమును జయించునట్లు చేయువాఁడవనగు; తే (అధ్యాహృతము) - నీకొరకు; నమః (అధ్యాహృతము) - నమస్కారము. జయభద్రాయ- జయమునుమంగళమునుఇచ్చునట్టి; తే - నీకొఱకు; నమః - నమస్కారము. హర్యశ్వాయ - ఆకుపచ్చనిగుర్రములుగల, ఆకుపచ్చనిగుర్రములుగల సూర్యునియొక్క అంతర్యామివైనయనుట; లేకహరి- మనోహరమయిన, అశ్వ - వాహనముగల, మనోహరమయినగరుడవృషభాదివాహనములుగలవాఁడవనుట; ఇదియాదిత్య మండలాంతర్వర్తిపురుషపరముగ వ్యాఖ్యానించుటంజేసి, యాదిత్యవాచక శబ్దంబులు పలుమాఱు ప్రయోగింపబడినవి; స్తోత్రమవుటవలనను, పునరుక్తము దోషము కాదు. తే - నీకొఱకు. నమఃనమః - నమస్కారము. నమస్కారము.సహస్రాంశో- వేయికిరణములుగలసూర్యునియంతర్యామివైనవాఁడా లేక, మితిలేని తేజస్సుగలవాఁడా వేయిజీవులుగలవాఁడా! సమస్త జీవులు నుసీయొక్క అంశములనుట. 'మమైవాంశోజీవలోకేజీవభూతః', (నాయొక్క అంశమెజీవలోకమందుజీవుఁడయినది. తే- నీకొఱకు; నమోనమః - నమస్కారము, ఆదిత్యాయ - సూర్యుఁడయిన; సూర్యమండలంబునందు అంతర్వర్తివైన; తే - నీకొఱకు; నమోనమః - నమస్కారము నమస్కారము'. నమోనమః, అనిరెండు మాఱులుఆదరాతిశయమునఁ జెప్పబడినది.

అప్రతిహతమయిన పరాక్రమము గలవాఁడవగు నీకునమస్కారము గావించెదను. (భక్తులకుసంసారజయంబునుగల్గించువాఁడవైన నీకునమస్కారము చేసెదను) జయంబును మంగళంబును ఒసంగువాఁడవైన నీకునం

దనముగావించెదను; హరితవర్ణ మగుగుఱ్ఱములుగలసూర్యునియందు నంతర్యామివైన నీకుఁ బ్రణతియొనర్చెదను (మనోహరములగు గరుడ స్వభావ వాహనములుగల నీకు మ్రొక్కెదను.) వేయి కిరణంబులు గల సూర్యుని యందంతర్యామివైనవాఁడా! నీయంశములయిన సమస్త జీవులకు నాధారభూతుఁడా) నీకుఁ బ్రణామంబుగావించెదను; ఆదిత్య మండలంబున యోగులచేఁజూడఁ బడునట్టినీకళ్ఞివందనము చేసెదను. అని, తాత్పర్యము.

నమ ఉగ్రాయ వీరాయ సారంగాయ
నమోనమః । నమః పద్మప్రబోధాయ
మార్తాండాయనమోనమః ॥ ౧౮ ॥

టీక ॥ ఉగ్రాయ – (ఉపాసకులు కానివారలకు) భయంకర మయిన రూపముగల; తే (అధ్యాహృతము) - నీకొఱకు; నమః - నమస్కారము. వీరాయ - ప్రాణినఃవివిధంఈరయతి. ప్రాణులను నానా విధముగాఁ బ్రేరించువాఁడవైన; తే - నీకొఱకు; నమః- నమస్కారము. సారంగాయ - సారంగచ్ఛతి, శీఘ్రముగానడచువాఁడవైన, అర్ధనిమిషంబునకు సూర్యుడు రెండువేల యోజనంబులుబోవునని పురాణప్రసిద్ధము, లేక, సారమును బొందువాఁడవైన, సారమునుగ్రహించువాఁడవైనయనుట, లేక. ప్రణవమును బొందువాఁడవైన ప్రతిపాద్యుఁడవైనయనుట, లేక, సారంగాయ - హంసావతార రూపుడవైన; తే- నీకొఱకు; నమఃనమః – నమస్కారము నమస్కారము. పద్మప్రబోధాయ - కమలములను వికసింపజేయువాఁడవైన, హృదయకమలమును వికసింపజేయువాఁడవైన; తే, నీకొరకు; నమః - నమస్కారము. మార్తాండాయ – మృతేఅండేజాతః, బ్రహ్మాండము మృతమయినప్పుడు(మఱల సృజించుటకు) పుట్టినవాఁడవైన తే - నీకొఱకు; నమఃనమః - నమస్కారము నమస్కారము.

ఉపాసకులు కానివారలకు భయంకరుడవయిన నీకునమస్కారము; సర్వప్రాణులను తత్తత్పూర్వకర్మానురూపంబుగా గర్మలయందుఁ బ్రేరించువాఁడవయిన నీకునమస్కారము; శీఘ్రముగా నడచువాఁడవయిన (సారమునుగ్రహించువాఁడవయిన, ఓంకారప్రతిపాద్యుడవయిన, హంసావతారరూపుడవయిన) నీకునమస్కారము. కమలములను వికసింపజే

జేయువాఁడవయిన(భక్తులహృదయకమలమునువికసింపజేయువాఁడ వయిన) నీకునమస్కారము; బ్రహ్మాండము ప్రళయము నొందినప్పుడును జల సృజించుటకై యున్న వాఁడవైన నీకునమస్కారము. అని తాత్పర్యము.

> బ్రహ్మేశానాచ్యుతేశాయసూర్యాయాదిత్య
> వర్చసే భాస్వతే సర్వభక్షాయ రౌద్రాయవపు
> షేనమః ॥ ౧౯ ।

టీక ॥ బ్రహ్మేశానాచ్యుతేశాయ - బ్రహ్మదేవునికిని శివునకును విష్ణువునకును నియామకుఁడవైన; తే - నీకొఱకు; నమః నమస్కారము. సూర్యాయ - ప్రాణులను గర్మములందుఁ బ్రేరేంచువాఁడవైన: తే నీకొఱకు; నమః - నమస్కారము. ఆదిత్యవర్చసే - సూర్యరూపమయిన కాంతి గలవాడవైన; లేక, సూర్యమండలమందుఁ దేజోరూపుడవైన; తే - నీకు, నమః - నమస్కారము. భాస్వతే - తేజస్సు గలవాఁడవైన; సమస్త పదార్థముల యందును తేజస్సుకలిగించువాఁడవైన;యనుట; తే - నీకొరకుఁ నమః - నమస్కారము. సర్వభక్షాయ -సమస్తమునుభక్షించువాఁడవయిన, సర్వమును సంహరించువాఁడవయినయనుట, తే - నీకొఱకు; నమః - నమస్కారము. కావుననే ఆకాలమందు, రౌద్రాయ - భయంకరమయిన, వపుషే - శరీరమయిన,భయంకరమయిన, యాకారము గలవాఁడవనుట; తే - నీకొరకు; నమః - నమస్కారము.

బ్రహ్మవిష్ణు శివులకును నియామకుడవయి పరబ్రహ్మరూపుడవయిన నీకునమస్కారము; సమస్తప్రాణులను అన్యోన్యకర్మంబులందు బ్రేరేంచువాడవయిన నీకునమస్కారము; సూర్యమండలమునందు దేజోరూపుడవయిన నీకునమస్కారము; సమస్త తేజస్సులకును గారణమయిన మహాతేజస్సు గలవాఁడవయిన నీకునమస్కారము; ప్రళయకాలమున సమస్తమును సంహరించువాఁడవయిన నీకునమస్కారము; అప్పుడు భయంకరమయిన యాకారముగలవాఁడవైన నీకునమస్కారము. అని తాత్పర్యము.

> తమోఘ్నాయ హిమఘ్నాయశత్రుఘ్నాయా
> మితాత్మనే । కృతఘ్నఘ్నాయ దేవాయజ్యోతి

పాంపతయేనమః ॥ ౨౦ ॥

టీక ॥ తమోఘ్నాయ - చీకటిని బోఁగొట్టువాఁడవయిన, లేక అజ్ఞానమును బోగొట్టువాడవయిన; తే, నీకొఱకు; నమః -నమస్కారము. హిమఘ్నాయ - మంచునుబోగొట్టువాడవయిన, లేక హిమమనగా శీతము, ఇదియుష్ణమునకు నుపలక్షకము, శీతోష్ణమును బోగొట్టువాడవయిన, భక్తులకుశీతోష్ణాది ద్వంద్వములనునోర్చుశక్తినొసంగువాఁడవయినయనుట, తే -నీకు, నమః - నమస్కారము. శత్రుఘ్నాయ -ఆశ్రితులయొక్క శత్రువులను వధించువాడవయిన, లేక, శత్రుభూతములయిన యింద్రియములను వధించువాడవయిన; ఆశ్రితులకు, ఇంద్రియములని గ్రహించుశక్తినొసంగువాడవయిన యనుట, తే - నీకొఱకు, నమః - నమస్కారము. అమితాత్మనే - పరిచ్ఛిన్నముకాని స్వరూపముగలవాడవయిన, దేశకాలవస్తుకృతత్రివిధ పరిచ్ఛేదము లేనివాఁడవైన యనుట. లేక, అమితమైనమహిమగలవాఁడవైన; తే - నీకొఱకు, నమః - నమస్కారము. కృతఘ్నఘ్నాయ - కృతఘ్నులనువధించు వాఁడవయిన, 'కృతఘ్నులనగా ఇతరులుతమకుఁ గావించిన యుపకారమును మఱచినవారలు, అట్టిమహాపాపులను వధించువాడవైన, ఇది యుపలక్షణము, పాపమునాచరించినవారలనుశిక్షించువాడవై నయనుట తే-నీకొఱకు నమః-నమస్కారము. దేవాయ-దీవ్యతి, సృష్టిస్థితి సంహారములచే గ్రీడించువాడవైన, లేక, ప్రకాశించువాడవయినస్వయంప్రకాశుడవైన యనుట; తే-నీకొఱకు;నమః-నమస్కారము, జ్యోతిషాం-చంద్రసూర్య నక్షత్రాదికములయిన;ప్రకాశవస్తువులకు పతయే ॥ ప్రభుడవయ్యు-చంద్రసూర్యాదిజ్యోతిర్వర్గములకును బ్రకాశమునొసంగువాడవై యనుట; తే నీకొఱకు నమః - నమస్కారము.

అంధకారమునుబోఁ గొట్టువాఁడవయిన (అజ్ఞానమును బోట్టువాడవయిన) నీకునమస్కారము, భక్తులకు శీతోష్ణాదిద్వంద్వముల సహించుసామర్థ్యము నొసంగువాడవైన నీకునమస్కారము, ఆశ్రితుల శత్రువులను వధించువాడవైన (శత్రువులైన యింద్రియములను జయించు శక్తిని భక్తులకు బ్రసాదించువాడవైన) నీకునమస్కారము దేశకాలవస్తుకృతత్రివిధ పరిచ్ఛేదశూన్యుడవైన (అపరిమితమహిమ,

గలవాఁడవయిన) నీకునమస్కారము, సమస్తపాపులను, విశేషించి కృతఘ్నులను, శిక్షించువాఁడవయినీకునమస్కారము; సృష్టిస్థితిసంహారముల చేఁగ్రీడించువాఁడవైన (స్వయంప్రకాశుఁడవైన) నీకు నమస్కారము; చంద్రసూర్యాది సమస్తజ్యోతిర్వర్గమునకును బ్రకాశము నొసంగుటచే నాథుఁడవైన నీకునమస్కారము. అని, తాత్పర్యము.

తప్తచామీకరాభాయ వహ్నయే విశ్వకర్మణే। న
మస్తమోభినిఘ్నాయ రుచయే లోకసాక్షిణే॥

టీక॥ తప్తచామీకరాభాయ - కాఁచఁబడిన బంగారముయొక్క కాంతివంటి కాంతిగలవాఁడవైన; తే - నీకు; నమః - నమస్కారము వహ్నయే - అగ్నిరూపుఁడవయిన, లేక, సమస్తలోకములనువహించువాఁడవైన; హరయే (పాఠాంతరము) - పాపములను హరించువాఁడవైన; తే - నీకు; నమః - నమస్కారము. విశ్వకర్మణే - జగత్తు కార్యముగాఁగలవాఁడవయిన; తే - నీకొఱకు; నమః - నమస్కారము. తమోభినిఘ్నాయ - అంధకారమును బోఁగొట్టునట్టివాఁడవయిన; లేక అజ్ఞానమును బోఁగొట్టువాఁడవయిన; తే - నీకొఱకు; నమః - నమస్కారము. రుచయే - ప్రకాశస్వరూపుఁడవయిన; ఘృణయే (పాఠాంతరము) - ప్రకాశస్వరూపుఁడవయిన; తే - నీకొఱకు; నమః - నమస్కారము. లోకసాక్షిణే - జనులకుసాక్షిభూతుఁడవయిన, సమస్తకర్మలకునుఅంతర్యామివై వారువారుచేయు సమస్తకర్మలకును సాక్షిభూతుడవయినయనుట; తే - నీకొఱకు; నమః - నమస్కారము.

మేలిమిబంగారువంటిమేనుగలవాఁడవైన నీకునమస్కారము; అగ్నిరూపుఁడవైన (సమస్తలోకములకును ఆధారభూతుఁడవైన) నీకు నమస్కారము, (పాఠాంతర పక్షమందు) సమస్తపాపములను హరించువాఁడవైన నీకు నమస్కారము; అంధకారమును నశింపఁజేయువాఁడవైన(అజ్ఞానమును నశింపఁజేయువాఁడవైన) నీకు నమస్కారము; సమస్తమునందును బ్రకాశరూపుఁడవైన(స్వయంప్రకాశరూపుఁడవయిన) నీకు నమస్కారము; లోకులు చేయు సమస్తకర్మములకు సాక్షిభూతుఁడవయిన నీకునమస్కారము. అని, తాత్పర్యము.

నాశయత్యేష వై భూతం తదేవ సృజతి ప్ర
భుః। పాయత్యేష తపత్యేష వర్షత్యేష గభస్తిభిః॥ ౨౨॥

టీక॥ ప్రభుః - సమస్తమునకును నియామకుండైన; ఏష వై - ఈమహాపురుషుఁడే; భూతం - జగత్తును; నాశయతి - నశింపఁజేయుచున్నాఁడు. తదేవ - ఆజగత్తునే; సృజతి - సృజించును. ఏషః - ఈతడు; గభస్తిభిః - కిరణములచేత; పాయతి - శోషిల్లఁజేయును, తపతి - తపింపఁజేయును. వర్షతి - వర్షించును.

సర్వలోకనియామకుఁడయిన యీదేవుండే, సమస్తప్రపంచమునుప్రళయకాలంబున సంహరించును, మఱలనాప్రపంచమునె సృజించును; ఈతఁడె, కిరణములచేఁదాపముగల్గించి శోషిల్లం జేయును; వర్షంబునుం గురియించును. అని, తాత్పర్యము.

ఏష సుప్తేషు జాగర్తి భూతేషు పరినిష్ఠితః।

టీక॥ ఏషః - ఇతఁడు;భూతేషు - ప్రాణులు;సుప్తేషు - నిదురించియుండఁగా, పరినిష్ఠితః - అంతటను వ్యాపించినవాఁడై; జాగర్తి - మేలుకొనియుండును.

భూతంబులు నిద్రించియున్నప్పుడును, ఈతండు, ఆభూతంబులయన్నిటియందునుఅంతర్యామిత్వంబునవ్యాపించిన వాఁడై మేలుకొని యుండును. అని, తాత్పర్యము.

ఏష ఏవాగ్నిహోత్రంచ ఫలంచైవాగ్నిహో
త్రిణామ్॥ ౨౩ ॥ *

టీక॥ ఏష ఏవ - ఈతఁడె; అగ్నిహోత్రంచ - అగ్నిహోత్రమను కర్మమును. అగ్నిహోత్రిణాం - అగ్నిహోత్రముగలవారలయొక్క, అగ్నిహోత్రము చేయువారలయొక్క, ఫలంచైవ - ఫలమును.

అగ్నిహోత్రమును అగ్నిహోత్రముయొక్కఫలమును ఈమహాపురుషుఁడే. అని, తాత్పర్యము.

వేదాశ్చక్రతవశ్చైవ క్రతూనాం ఫలమేవచ।

టీక॥ ఏషః(అధ్యాహృతము) - ఈతఁడు; వేదాశ్చ వేదములును క్రతవశ్చ - యజ్ఞములును. క్రతూనాం- యజ్ఞములయొక్క;ఫలమేవచ ఫలమును.

ఇతఁడె వేదములు, ఇతఁడే యజ్ఞములు, యజ్ఞములచేఁబొందఁదగి

న ఫలమును ఇతఁడే. అని, తాత్పర్యము.

యాని కృత్యాని లోకేషు సర్వఏష రవిఃప్రభుః॥ ౨౪॥

టీక॥ లోకేషు - లోకములయందు; కృత్యాని - కార్యములు; యాని(సంగతి) - ఏవిగలవో, తేషాం(అధ్యాహృతము) - వానికి; సర్వః - సమస్తాత్మకుఁడైన; ఏషః - ఈ; రవిః - సూర్యమండలాంతర్వర్తియగు పురుషుడు; ప్రభుః - నియామకుడు.

మరియులోకంబున నేయేకర్మములు చేయబడుచున్నవో, వానికన్నిటికిని, సర్వాత్మకుఁడయిన సూర్యమండలాంతర్వర్తియగు నీహిరణ్మయ పురుషుఁడేనియామకుఁడును ఫలప్రదాతయు, అని, తాత్పర్యము.

ఏన మాపత్సు కృచ్ఛ్రేషు కాంతారేషు భయే
షుచ। కీర్తయన్ పురుషః కశ్చిన్నావసీదతిరా
ఘవ॥ ౨౫॥

టీక॥ రాఘవ - రాముడా! పురుషః - పురుషుడు; కశ్చిత్ - ఒకానొకఁడైనను; ఆపత్సు - ఆపదలయందును కృచ్ఛ్రేషు కష్టములయందును; కాంతారేషు-అడవులయందును; భయేషుచ - భయములయందును; ఏనం - ఈయాదిత్యహృదయ స్తోత్రమును; కీర్తయన్ - పఠించుచున్నవాఁడై; నావసీదతి - దుఃఖింపబడు.

రాముడా? ఇందుపఠనాశక్తి మాద్యధికారని యమములేదు, ఎవ్వడైనను, ఆపదలుగలిగినపుడుగాని కష్టమువచ్చినపుడుగాని అడవిమార్గంబులంగాని యితరభయంబుగల్గినపుడుగాని యీ యాదిత్యహృదయస్తోత్రమును బఠించినచో నతండు యాపదలంబాసి నిర్భయుండై సుఖము నొందగలడు. అని, తాత్పర్యము.

పూజయస్వైనమేకాగ్రో దేవ దేవం జగత్ప
తిమ్। ఏతత్త్రిగుణితంజప్త్వా యుద్ధేషు విజ
యిష్యసి॥ ౨౬॥

టీక॥ త్వం(అధ్యాహృతము) - నీవు ; ఏకాగ్రః - ఒకటిచెల్లినమనస్సుగలవాఁడవై ; దేవదేవం - దేవతలకును దేవుఁడును, జగత్పతిం ప్రపంచమునకు నాథుండునగు; ఏనం - ఈదేవుని, పూజయస్వ - పూజింపుము. ఏతత్ - ఈయాదిత్య హృదయమును, త్రిగుణితం - ముమ్మారులుగా, జప్త్వా - జపించి, యుద్ధేషు - పోరులందు, విజయిష్యసి

గెలువఁగలవు.

నీవు- మనసునిశ్చలముగానిలిపి, దేవతలకును దేవుండును జగన్నాథుఁడునగునీదేవుని, యియ్యాదిత్యహృదయస్తోత్రంబునం బూజింపుము, ఈయాదిత్య హృదయస్తోత్రమును మూఁడుమాఱులుజపింతువేని, యుద్ధంబులందుజయము నొందఁగలవు, అనితాత్పర్యము.

అస్మిన్ క్షణే మహాబాహో రావణం త్వం
వధిష్యసి ॥

టీక ॥ మహాబాహో - పెద్దచేతులుగల రాముడా? త్వం - నీవు అస్మిన్ - ఈ; క్షణే - క్షణమునందు; రావణం - రావణుని; వధిష్యసి- వధింపగలవు.

మహాబాహుండవగురాముడా! నీవీయాదిత్యహృదయమును జపింపుము, ఈక్షణముననె రావణునివధింపగలవు. అనియగస్త్యుండు రామునకుజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఏవముక్త్వా తదా ఽగస్త్యో జగామచ యథా
గతమ్ ॥ ౨౮ ॥

టీక ॥ తథా - అప్పుడు, అగస్త్యః, అగస్త్యమహర్షి, ఏవం - ఇట్లు, ఉక్త్వా - పలికి, యథాగతం - వచ్చినట్లుగా, జగామచ - పోయెను.

అంత। నగస్త్యమహర్షి ఇవ్విధంబునంబల్కి, తావచ్చినదారింబోయెను, అని, తాత్పర్యము.

ఏతచ్ఛ్రుత్వా మహాతేజా నష్టశోకో ఽభవ
త్తదా । ధారయామాస సుప్రీతో రాఘవః ప్ర
యతాత్మవాన్ ॥ ౨౯ ॥

టీక॥ తదా - అప్పుడు; మహాతేజాః - అధికమయిన పరాక్రమముగల. రాఘవః - రాముఁడు; ఏతత్ - దీని; శ్రుత్వా - విని; నష్టశోకః - నశించినదుఃఖముగలవాఁడు; అభవత్ - ఆయెను. సుప్రీతః - మిక్కిలియుసంతుష్టుండై, ప్రయతాత్మవాన్ - పరిశుద్ధమయిన మనస్సుగలవాఁడై; ధారయామాస - ధరించెను, ధ్యానముచేసెననుట.

అప్పుడు, మహాతేజుండగురాముండు, ఇమ్మహాస్తోత్రముఁనుపేన్న౦?

స్నాతో, ఆదిత్యహృదయ ప్రతిపాద్యుండగు దేవదేవునిధ్యానించె ని, తాత్పర్యము.

ఆదిత్యం ప్రేక్ష్యజప్త్వాతు పరంహర్షమవా
ప్తవాన్ ।త్రిరాచమ్య శుచిర్భూత్వాధనురా
దాయవీర్యవాన్ ॥ ౨౯ ॥

టీక ॥ వీర్యవాన్-అధికమయినపరాక్రమముగలరాముఁడు; ఆచమ్య - ఆచమనముచేసి; శుచిః - పరిశుద్ధుఁడు; భూత్వా - అయి; ఆదిత్యం - సూర్యుని; ప్రేక్ష్య - చూచి, లేక, సూర్యమండలాంతర్వర్తి హిరణ్మయపురుషుని ధ్యానించి, త్రిః మూఁడునాఁలులు; జప్త్వాతు - జపించియు; ధనుః - విల్లును; ఆదాయ - గ్రహించి; పరం - అధికమయిన; హర్షం - సంతోషమును; అవాప్తవాన్ - పొందెను.

రాముఁడు, ఆచమనముచేసి శుచియయి సూర్యుంజూచుచు(ఆదిత్యమండలాంతర్వర్తియగుపరమాత్మనుధ్యానము చేయుచు,)మువ్మాఱు ఆదిత్యహృదయస్తోత్రమునుజపించి, యనుమడియయినపరాక్రమంబు గలవాఁడై, పరమహర్షంబునొంది, ధనుస్సుచేతఁబట్టెను అని, తాత్పర్యము

రావణంప్రేక్ష్యహృష్టాత్మా యుద్ధాయ స
ముపాగమత్ । సర్వయత్నేనమహతా వధేతస్య
ధృతోభవత్॥ ౩౦॥

టీక॥ సః (అధ్యాహృతము) - ఆరాముఁడు; రావణం - రావణుని; ప్రేక్ష్య - చూచి; హృష్టాత్మా- సంతోషించిన మనస్సుగలవాఁడై; యుద్ధాయ - పోరుకొఱకు, పోరుటకనుట; సముపాగమత్ - సమీపించెను. మహతా - గొప్పదగు; సర్వయత్నేన - సమస్తప్రయత్నముచేత; తస్య - ఆరావణునియొక్క; వధే - చంపుటయందు; ధృతః- నిశ్చయించినవాఁడు; అభవత్ - అయ్యెను. రాముఁడు, అంతరావణుంజూచిసంతుష్టుండై, సమస్తప్రయత్నంబుల నతనివధింపనిశ్చయించియుద్ధంబుసేయుటకై, సమీపించెను. అని, తాత్పర్యము.

అథ రవి రవద న్నిరీక్ష్య రామం
ముదితమనాః పరమం ప్రహృష్యమాణః
నిశిచరపతిసంక్షయం విదిత్వా